

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2020 • Sayı: 54

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Aralık 2020 - Sayı: 54 - Hakemli Dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.
Vakıflar Dergisi TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve EBSCO veritabanı tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Burhan ERSOY

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editör

Hüseyin ÇINAR

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Teknik Editör

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof.Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof.Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Suraiya FAROQHI	İbn Haldun Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Mahmut KAYA	İstanbul Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KEREMELİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aşıl TÜKEL YAVUZ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİİLDİZ	Hacattepe Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi
Dr.Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakıf/ Yunanistan

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi

T.C.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı

Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı No.:10 06050 Ulus / Ankara / Türkiye

Tel: (0312) 509 60 00 - Faks: (0312) 324 47 22

e-posta: vakiflardergisi@vqm.gov.tr • web: www.vqm.gov.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakiflar

İÇİNDEKİLER / CONTENT

XIII. Asırdan Günümüze Sivas'ta Bir Rum Abdal: Şeyh Erzurumî ve Zaviyesi 9	9
A Rumelian Abdal in Sivas from the 13th Century to the Present: Sheikh Erzurumî and His Lodge	
Saim Savaş - Pınar Savaş	
Hatunsaray-Şeyh Şibli Zaviyesi'ne Dair Yeni Bir Kaynak: Karamanoğlu I. Süleyman Bey'in Vakfiyesi29	29
A New Source About Hatunsaray-Sheikh Shibli Zawiya: Waqfiyya of Karamanoglu Suleiman I	
Ayşe Değerli - Yusuf Küçükdağ	
Ömer Paşa Ve Elmalı'daki Vakfı Üzerine Bazı Tespitler41	41
Some Observations on Ömer Pasha and His Waqf in Elmalı	
Hatice Durgun	
Hamid-ili'nde Ulaşım Sistemi ve Zaviyeler59	59
Transportation System and Zaviyahs in Hamid-ili	
İlker Yiğit	
XVI-XVIII. Yüzyıllarda Üsküp ve Manastır'da Kurulan Sıbyan Mektebi Vakıfları87	87
Waqfs Established for the Primary School in Skopje and Bitola in the XVI-XVIIIth Centuries	
Mumin Omerov	
Mevlâna'nın Torunlarından Pir Hüseyin Efendi'nin Hayatı ve Vakıfları99	99
The Life and Waqfs of Pir Hüseyin Efendi, One of Mevlâna's Grandsons	
Hamit Şafakcı	
Manisa'daki Hâtûniye, Sultâniye ve Murâdiye Külliyelerinin 1764-1765 Tarihli Tamirâtları113	113
The Repairs of Hâtûniye, Sultâniye and Murâdiye Complexes in Manisa Dated 1764-1765	
Ertan Gökmen	
19. Yüzyılda Osmanlı Vakıf Tarım İşletmeleri (Edremid, Kemeredremid, Ayvalık ve Ayvacık Örneği)139	139
Ottoman Waqf Agricultural Enterprises Structure and Problems in the 19th Century: (Example of Edremid, Kemeredremid, Ayvalık, Ayvacık)	
Nihal Cihan Temizer - Said Öztürk	
Mazbut Vakıfların Günümüz Hayır Hizmetleri161	161
Contemporary Philanthropic Services of Mazbut Waqfs	
Eyüp Sabri Kala	
Amasya Kumacık Hamamının İlk İnşasındaki Planına Dair Bir Değerlendirme185	185
An Evaluation of the First Construction Plan of Amasya Kumacık Bath	
Sibel Yazar	
Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları Ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri201	201
The New-Found Koranic Waqf Fascicules from the Candarids and the Ottoman Periods in Turnali Mosque of Kastamonu	
Cevdet Yakupoğlu - Namiq Musalı	
Kocaeli Hereke Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'ndeki Hümâyûn Camii235	235
Imperial Mosque in Kocaeli Hereke Weaving Factory	
Saliha Tanık	
Yunt Dağı Karakılınçlı Köyü Camii'nde Yazının Bezeme Unsuru Olarak Kullanımı ve Yapının Mimari Analizi257	257
The Use of Script as Decoration Element in Yunt Mountain Karakılınçlı Village Mosque and Architectural Analysis of The Structure	
Ramazan Uykur	
Kitâbiyât / Book Review283	283
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi284	284
Yılmaz Kurt	
Balat ve Çine Vakıfları286	286
Hasan Demirtaş	
Vefayât / Obituary289	289
Kendi Dünyasında Bir Seyyah, Sanat Tarihinin İzinde Bir Hoca: Mehmet Fatih Müderrisoğlu	
Mehmet Kurtoğlu - Faruk Bürkük	
Mehmet Çetin'in Ardından.....299	299
Murat Yılmaz	

XIII. Asırdan Günümüze Sivas'ta Bir Rum Abdal: Şeyh Erzurumî ve Zaviyesi*

Saim Savaş**

Pınar Savaş***

Öz

Sivas'ın manevi büyüklerinden Şeyh Erzurumî'den bugüne maddi varlık olarak sadece bir türbe ve okunamayan bir kitabe kalmış durumdadır. Yaklaşık 13. asrın ikinci yarısı ile 14. asrın başlarında yaşadığı düşünülen Erzurumlu Şeyh/Hoca, zaviyesi ve zaviyesine yapılan vakıfla, 16. asırda türbe ve zaviyesinin yakınlarında bir mahallenin teşekkülüne de önyak olmuş görünmektedir. Şeyh Erzurumî'nin, bilhassa Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi ile yaşadığı olayla kayıtlara geçmiş olduğu bilinmektedir. *Menakıbu'l-Ârifin*'deki ifadeyle "Rum Abdallarından" olduğu anlaşılan, Melamî/Kalenderî bir anlayışa sahip olduğu düşünülen Erzurumlu Şeyh, yine Sivas'ın önemli şahsiyetlerinden birisi olan Kadı Burhaneddin Ahmed'i, *Bezm u Rezm*'de geçen ifadeyle güneyden Sivas Çayı'nı (Kızılırmak'ı) geçerek Sivas'a girdiğinde türbesiyle karşılaşmıştır. Çalışmanın amacı, unutulmaya yüz tutmuş olan Sivas'ın manevi mimarlarından Şeyh Erzurumî'den bugüne kadar gelen izleri takip edip, hakkındaki verileri bir araya getirerek daha tanınır bir şahsiyet olmasını sağlamak ve unutturmamaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Erzurumî, Abdalân-ı Rûm, Kadı Burhaneddin Ahmet, Ulu Arif Çelebi, Zaviye, Vakıf, Türbe, Ahilik, Mevlevilik

A Rumelian Abdal in Sivas from the 13th Century to the Present: Sheikh Erzurumî and His Lodge

Abstract

Only a tomb and an unreadable epitaph have remained to date as material assets of Sheikh Erzurumî, one of the spiritual leading figures of Sivas. Sheikh/Hodja of Erzurum, who is thought to have lived in the second half of the 13th century and the beginning of the 14th century, seems to have caused the formation of a neighbourhood near his tomb and zaviyah in the 16th century, as a result of the influence of his zaviyah and its waqf. It is known that he was mentioned in some historical documents, especially with the incident he went through with Ulu Arif Çelebi, the grandson of Mevlana. It is mentioned in *Menakıbu'l-Ârifin* that Sheikh Erzurumî was "one of the Abdals of Rum" and thought to have a Melamî/Kalenderî understanding. Moreover, as mentioned in "Bezm u Rezm" he greeted Kadı Burhaneddin Ahmed, who was also one of the important figures of Sivas, with his tomb after passing Kızılırmak from the southern region of Sivas. The aim of this study is to retrace the steps of Sheikh Erzurumî, one of the spiritual architects of Sivas, who has sunk into oblivion and make him a more recognizable figure by bringing together the data about him.

Keywords: Sheikh Erzurumî, Abdals of Rum, Kadı Burhaneddin Ahmet, Ulu Arif Çelebi, Zaviyah, Waqf, Tomb, Ahi-order, Mevleviyeh

* DOI: 10.16971/vakiflar.7255331

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Nisan 2020 / April 2020

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Haziran 2020 / June 2020

** Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, saimsavas@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-1533-2177

*** Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, pinarsavas85@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-2300-7323

I-Şeyh Erzurumî'nin Kimliği Üzerine Bazı Tespitler

Kayıtlarda geçen Şeyh Erzurumî, Erzurumlu Şeyh ya da Erzurumlu Hoca ifadelerinden, kendisinin Erzurum kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Belirleyemediğimiz bir tarihte Erzurum'dan Sivas'a gelerek yerleşen Şeyh Erzurumî, *Menâkıbu'l-Ârifin*'deki ifadelerden anlaşıldığına göre Ulu Arif Çelebi'nin kendisini darp etmesi ve bu sebeple başını yere vurması sebebiyle vefat etmiştir.¹ *Menâkıbu'l-Ârifin*'deki ifadeyle "Rum Abdallarından" olduğu anlaşılan, Melamî/Kalenderî bir anlayışa sahip olduğu düşünülen Erzurumlu Şeyh, yine Sivas'ın önemli şahsiyetlerinden birisi olan Kadı Burhaneddin Ahmed'i, *Bezm u Rezm*'de geçen ifadeyle güneyden Sivas Çayı'nı (Kızılırmak'ı) geçerek Sivas'a girdiğinde türbesiyle karşılaşmıştır (Esterâbadî, 1990: 202). *Menâkıbu'l-Ârifin*'de anlatılanlar, Şeyh Erzurumî'yi tanımamız bakımından son derece önemlidir. Bilindiği üzere bu eserde, Ulu Arif Çelebi'nin Mevlevîliği yaymak amacıyla gerçekleştirdiği seyahatler anlatılmaktadır. Buna göre Çelebi'nin Sivas seyahatinin 1295-1312 ya da 1312-1320 tarihleri arasında gerçekleştiği düşünülmektedir.²

Ahmet Eflâkî'nin anlatımına göre; Ulu Arif Çelebi, Sivas'ta bir yol geçidinde büyük bir kalabalığa rastlar. Kalabalığın ortasında, başı öne eğik, küçük taşlarla oynayan, çevresindekilerle gevezelik eden birisi vardır. Eserin Farsça baskısında, bu kişinin bir Ermeni ile konuştuğu ibaresi bulunmaktadır. Nitekim Osman Turan, "bi-Ermeni" ibaresi geçen bu kısım; "Erzurum Şeyhi şöhretini taşıyan bu meczûb şeyh Ermenice bir şeyler okuyor" şeklinde çevirmiştir.³ Eserin hem Farsça metnini hem de Türkçe çevirisini yayınlayan Tahsin Yazıcı'nın Türkçe çevirisinde "Ermeni" ifadesini çıkarmasına bir anlam verilememiştir.⁴ Aslında bu detay, Şeyh Erzurumî olduğu anlaşılan bu kişinin, muhtemelen gayrimüslimlere yönelik dinî/tasavvufî propaganda yapan, ilk dönem Osmanlı kroniklerinde gösterdikleri kerametlerle Anadolu ve Balkanların İslamlaşmasına vesile olan derviş profiline benzerliği sebebiyle de dikkat çekicidir. Ahmet Eflâkî'ye göre, aşağı tabakadan insanların önünde baş koyduğu bu kişi, kendisine getirilen yemek, helva ve meyveleri yemekte ve etrafındakilere atmaktadır.

Eflâkî, O'nu, kıyafetleri külhan dumanından kirlenmiş, tırnakları uzamış, gözleri parlak mavi, perişan biri olarak tasvir etmektedir. Ulu Arif Çelebi, bu adamın kim olduğunu sorduğunda, O'nun taraftarlarından biri, bunun âlemin kutbu ve Âdem'in sırrı olan Erzurumlu Hoca olduğunu, kendisinin acayip hallerinin bulunduğunu, süflî mugayyebâtan⁵ haber verdiğini ve bu haberlerin çoğunun çıktığını, söyler ki, yukarıda bahsi geçen darp hadisesi bunun üzerine gerçekleşmiştir.

- 1 Eserde, Ulu Arif Çelebi'nin, Şeyh Erzurumî'nin ensesine üç şiddetli tokat vurması ve vurmanın etkisiyle başı yere çarpan Şeyh'in 7 gün sonra vefat ettiği, Çelebi'nin de Tokat'a gitmek durumunda kaldığı anlatılmaktadır, bk. Ahmet Eflâkî (1989: 261).
- 2 Abdulkaki Gölpinarlı, Çelebi'nin Sivas seyahatinin babası Sultan Veled'in sağlığında gerçekleştiğini ifade etmektedir (Bk. Gölpinarlı, 1983: 69). Sultan Veled 11 Kasım 1312 vefat ettiğine göre (Değirmençay, 2009: 521-522) bahis konusu seyahat bu tarihten önce gerçekleşmiş olabilir. Çelebi'nin, Gazan Han'ın hükümdarlığının (1295-1304) ilk senelerinde Irâk-ı Acem'i görmek arzusuyla Erzurum üzerinden Tebriz'e gitmiş olduğu bilgisi (Yazıcı, 1991: 363-364) de bu bakımdan anlamlı olabilir. Ancak Arif Çelebi, 5 Şubat 1320'de vefat ettiği için kendisinin postnişin olduğu dönem dikkate alındığında ziyaretin 1312-1320 tarihleri arasında gerçekleşmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Netice itibarıyla Sivas seyahatinin ve dolayısıyla Ulu Arif Çelebi-Erzurumlu Hoca münasebetinin 1295-1312 yılları arasında ya da Çelebi'nin postnişin olduğu 1312-1320 tarihleri arasında meydana gelmiş olduğu söylenebilir.
- 3 Osman Turan, Farsça metindeki ilgili kısmı; "Sivas'a giden Ulu Arif Çelebi orada gayibden haber veren ve âlemin kutbu olarak tanınan perişan kıyafette bir kimseye rastlamış; halkı etrafında toplamış ve kendisine bağlamıştı. Erzurum Şeyhi şöhretini taşıyan bu meczûb şeyh Ermenice bir şeyler okuyor ve halk da kerâmetine inanıyordu. Ulu Arif Çelebi böyle câhil bir kimsenin âlemin kutbu olamayacağını söylediği ve onu hafife aldığı zaman Sivas halkı ayaklanmıştı. Onlara karşı da Konya ve Kayseri Rind'leri harekete geçti. Nihâyet şehrin valisi Mevlevî Arab Noyan'ın askerleri ve Sivas Ahileri araya girerek büyük bir çatışma yatıştırıldı; Ulu Arif Çelebi de derhal Sivas'tan Tokat'a gitmeğe mecbur kaldı." ifadeleriyle tercüme edip değerlendirmiştir, bk. Turan (1978: 493).
- 4 Eserin Farsça baskısı için bk. Şams Al-Dîn Ahmad Al-Aflâkî Al-Ârifî, *Manâkıb Al-Ârifin II*, Yayınlayan: Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1980, 2, s. 852-856; Türkçe çevirisi için bk. Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, Çeviren: Tahsin Yazıcı, MEB yayını, İstanbul 1989, s. 259-262; eser Hürriyet Gazetesi tarafından da yayınlanmıştır, bk. Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri (Manakib al-Ârifin)*, II, Çeviren: Prof. Tahsin Yazıcı, İstanbul Kasım-Aralık 19732, s. 245-247.
- 5 Mugayyebât-ı suffî ve ulvî, manevî ve maddî âlemin görünmeyen gerçeklerini (vuku bulacakları ilhamla önceden bilme, anlamında kullanılmaktadır, misal olarak bk. Franklin D. Lewis, "Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî" çeviren: Osman Nuri Küçük, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009/2, c. 8, sayı: 16, s. 159-176.

Ahmet Eflâkî'nin eserinde anlatıldığına göre Çelebi, buna âlemin kutbu dediklerini görünce kendini tutamayıp,⁶ atından inmiş, Şeyh'in ensesine üç kuvvetli tokat vurmuş ve ona "Tasını tarağını topla" diye bağırıştır. Bunun üzerine Çelebi'ye karşı şehirde büyük bir infial ve tepki meydana gelmiş, Sivas'ın rindleri ve halk ile Çelebi'nin beraberinde bulunan Konya ve Kayseri rindleri arasında çatışma ihtimali belirmiştir. Olayların büyümesi ve o sırada şehri yöneten Arap Noyan'ın askerlerinin halkı öldürmeğe kastetmesi üzerine Ahi Muhammed Divâne, âhiler ve şehrin ileri gelenleriyle birlikte araya girerek çatışmayı önlemiştir. *Ahî Muhammed Divâne'nin, Çelebi'nin, insanların padişahzadesi ve Mevlânâ'nın sırrının nakdı ve abdalın kutbu, Erzurumlu şeyhin* ise halkın nazarında *Rum abdallarından ve şehrin sâkinlerinden* olduğunu, yıllardır *mezbelelerde ve külhanlarda* bulunduğunu söyleyerek olayları yatıştırmaya çalıştığı anlaşılıyor. *Ahî Muhammed Divâne*, Çelebi'nin Şeyh'e el kaldırdığını ve şehirden gitmesini istediğini belirterek, neticenin beklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine, Ulu Arif Çelebi Tokat'a gitmiş, yedi gün sonra da Erzurumlu şeyh ölmüştür. Eserde anlatıldığına göre Şeyh'in ölümü üzerine Çelebi tekrar Sivas'a gelmiş ve bu kez Ahî Muhammed Divâne başta olmak üzere "Sivas'ın rindleri, hür kişileri, asılzâdeleri, hâfızları, seyyid ve muhtesipleri" kendisine tabi olmuşlar ve bu şekilde Erzurumlu Şeyhin etkisi sona ermiştir (Ahmet Eflâkî, 1989: 261-261).

Eflâkî'nin bu anlatımındaki, Ahî Muhammed Divâne'nin Erzurumlu Şeyhi tasviri de önemlidir. Ahi Muhammed Divâne'nin Erzurumlu Şeyhi "bizim" ve "şehrin sakinlerindendir" ifadeleriyle sahiplenmesi, halkın nazarında kendisinin "Rum Abdalları cümlesinden" olduğunu vurgulaması,⁷ kendisinin yıllardır mezbelelerde, külhanlarda bulunduğunu belirtmesi ve ayrıca Ahmet Eflâkî'nin, O'nu "kılık kıyafeti perişan karmakarışık, külhan dumanından kararmış, el ve ayak tırnakları son derece uzamış" ifadeleriyle tasvir etmesi Erzurumlu Hoca'nın, bekâr yaşayan, dolayısıyla çoluk çocuğu bulunmayan Melâmî⁸/Kalenderî⁹ meşrep bir derviş olduğunu göstermektedir. Ayrıca olayda karşı karşıya geldikleri belirtilen Sivas ile Kayseri ve Konya rindleri bilgisi de bu bakımdan anlamlı olabilir. Çünkü rind; kendisi hakkında söylenenlere aldırmadan, istediği gibi hareket eden, irfan ehli olmasına rağmen halktan biri gibi yaşayan bilge kişidir. Rıza mertebesine yükseldiği için her şeyin ilahî takdire göre meydana geldiğine inanan kâmil insandır. Rindler, Melamiler ve Kalenderiler gibi gelenek ve göreneklere aldırış etmeden yaşarlar.¹⁰

Burada üzerinde durulması gereken diğer mühim bir husus ise Sivas bölgesinin XIII. Yüzyılda Vefâîlerin, Babaîlerin yoğun olarak mevcut olduğu bir saha olmasıdır. Moğol istilasının Orta Asya'dan beri sürüklediği

6 Sultan Veled'in oğlu, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin torunu olan Ulu Ârif Çelebi'nin (1272-1320) bu kontrolsüz öfkesi hakkında Tahsin Yazıcı; Ulu Arif Çelebi'nin hayatı boyunca gösterdiği aşırı davranışlarını, dedesi Mevlânâ'nın kendisine aşırı sevgi göstermesi ve Çelebi'nin tavır ve davranışlarının dedesine benzemesi sebebiyle babası Sultan Veled'in O'na saygı göstermesi ve hatta yanına geldiğinde ayağa kalkmaktan kendini alamamasına bağlamaktadır (Yazıcı, 1991: 363-364).

7 Rum Abdalları ya da Abdalân-ı Rum terimi, Babaîler İsyanına katılan Yesevî, Kalenderî, Haydarî ve Vefaî menşeli Türkmen babaları ile isyandan sonraki yaklaşık yarım yüzyıl boyunca bunları kendi bünyesinde yoğunan Babai hareketine bağlı bütün derviş grupları için kullanılmaktadır (Ocak, 2011:1205).

8 Ünlü şairimiz Yahya Kemal'in "Melâmet bitti Şark'ın her yerinde" diyerek hayıflandığı Melâmet anlayışında; nefsi öldürmek için, iyiliğini değil kusurunu ve kötülüğünü açığa vurmak; bütün iyiliklerini unutarak en küçük kusurunu herkesin gözüne sokarak herkes tarafından kınanmak, esastır, geniş bilgi için bk. Ömer Rıza Doğrul, İslâm Tarihinde İlk Melâmet, İnkılâp Kitabevi İstanbul, basım tarihi yok; Melâmet, gösteriş olur endişesiyle yaptığı iyilikleri gizlemek, buna karşılık nefsiyle mücadele etmek için, işlediği günahları açığa vurmaktır (Kara, 561-598).

9 Bilindiği üzere kalenderî, dünyayı ve dünya ile ilgili değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun değer, inanç ve geleneklerine karşı çıkarak bunu giyim, tutum ve davranışlarıyla gösteren sûfilere denilmektedir (Azamat, 1995: 253-256).

10 Bu konuda bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995, s. 581; başka bir sözlükte rind; kayıtsız, laubali, akıllı, münkir vs. gibi özellikleri bulunan, dışı melam, içi selim olan kişi olarak tarif edilmiş, Hafız Şirazî'nin, Şark'ta rindlerin timsali olarak görüldüğü, bunların, kalendermeşrep ve ehl-i dil şeklinde tanındıkları belirtilmiştir, bk. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozluugu.pdf> (E.T. 22.04.2020).

Türkmen topluluklar ile bilhassa Harzemşahların çöküşüyle birlikte Anadolu'ya sığınan bu devlete bağlı Türkmenler arasında yer aldığı sanılan Baba İlyas-ı Horasanî, Hacı Bektaş-ı Veli ve kardeşi Mintaş, Sarı Saltuk, Dede Garkın lakabıyla tanınan Sultan/Sarı İsmail gibi dinî-tasavvufî şahsiyetlerin, bu dönemde Sivas'ta gözükmesi ve yine bu asır ortalarında meydana gelen Babaîler isyanının bu sahada gerçekleşmesi, bölgenin dinî, sosyal ve kültürel yapısının anlaşılması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu şekilde bir Rûm Abdalı olarak kayda geçen Erzurumlu Şeyhin beslendiği manevî iklim daha iyi anlaşılabilir olmaktadır.¹¹

13. asırda sadece Anadolu'nun değil, İslam dünyasının ve hatta bütün Yakın Doğunun önde gelen bir ticaret ve sanayi merkezi durumuna gelen Sivas'ın, Muhyiddin İbn-i Arabî, Evhadüddin Kirmanî ve Necmeddîn-i Dâye gibi mutasavvıf ve âlimlerin mekânı haline geldiği belirtiliyor (Erdem, 2003: 1).

Sivas'ın manevî iklimine renk veren bu önemli ilmî/tasavvufî şahsiyetler arasında bulunan Muhyiddin İbn-i Arabî, ilk kez H. Zilkade 602/M. Haziran 1202'de Urfa ve Diyarbakir üzerinden Sivas'a gelmiş ve buradan Malatya'ya geçmiş; H. 615/M. 1218 tarihinde ise Halep ve Sivas'a yaptığı seyahatlerden sonra Malatya'ya yerleşmişti. İbnü'l-Arabî Sivas'ta iken, Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus'un Antakya'da Franklar'a karşı cihat ilân edeceğini ve şehri kuşatıp fethedeceğini rüyasında görmüş, bunu bir şiirle Keykâvus'a Malatya'dan bildirmişti. İbnü'l-Arabî'nin Selçuklu sultanını Haçlılara karşı cihada teşvik ettiği anlaşılıyor (Kılıç, 1999: 494). 1204 yılında Anadolu'ya geldiği tahmin edilen Evhadüddin Kirmanî,¹² 1205'te o sırada Konya'da bulunan Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile görüşmüştü. Konya'dan sonra Malatya ve Sivas'a da giden Kirmanî'nin, genellikle Kayseri'de ikamet ettiği, Mirşâdü'l-'ibâd yazarı Necmeddîn-i Dâye¹³ ile ise Sivas'ta görüşmüş olması gerektiği belirtilmektedir (Azamat, 1995: 519). Necmeddîn-i Dâye, bahis konusu eserini H. 620/M. 1223'te Sivas'ta Alâeddin Keykubad'a takdim etmişti (Okuyan, 2006: 496). Sivas'ın, Dânişmentoğulları, Selçuklu, Eratnaoğulları, Kadı Burhanettin Ahmet devirlerinde uzun süre başkentlik yapması, bu şehrin her bakımdan bir çekim merkezi olma konumu kazanmasına vesile olmuş görünmektedir. Bu sebeple şehir, çok farklı millet ve inançtan ve dolayısıyla farklı kültürden insanın bir arada yaşama kültürünü geliştirdiği bir merkez olmuştur.¹⁴

Buna karşılık Eflakî'nin eserinin değerlendirildiği bazı çalışmalarda, bahse konu olayda Ahî Muhammed Divane'nin diğer ahîlerle birlikte tarafları ayırıp büyük bir çatışmayı önlemelerinden hareketle Erzurumlu Hoca'nın ahî olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁵ Ahmet Gökbel de, İnanç Tarihi Açısından Sivas

11 H. 501/M.1107'de vefat eden Tacu'l-Ârifin Seyyid Ebu'l-Vefâ Muhammed bin Muhammed Ariz el-Bağdadî'nin yedinci halifeleri arasında olduğu bilinen Şeyh Hüseyin Raî'nin diğer adıyla Şeyh Çoban'ın Sivas'a yerleşip vatan edinmesi ve burada bir zaviye inşa ederek irşat faaliyetlerinde bulunması, Sivas bölgesinin XII. asrın başlarından itibaren Vefâîlere mesken olduğunu göstermektedir (Yüksel, 2007: 72; 2003: 147-156).

12 Kutbüddin el-Ebherî tarafından kurulan Ebheriyye tarikatının Evhadiyye kolu Evhadüddîn-i Kirmânî'ye nisbet edilmektedir. Kirmânî, 13. asrın başlarından itibaren Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde faaliyet göstermiş, bu arada İbnü'l-Arabî'nin evlâtlığı Sadreddin Konevî'ye hilâfet vermiştir. Ebheriyye silsilesi Konevî'den sonra Molla Fenârî'nin babası Şeyh Hamza vasıtasıyla Molla Fenârî'ye ulaşmış ve bu şekilde 15. asrın ilk yarısında Osmanlılar'da en üst düzeyde temsil edilmiştir (Öngören, 2007: 544).

13 Orta Asya kaynaklı olan Kübreviyye tarikatı 13. asrın ilk yarısında Anadolu'da Necmeddîn-i Dâye ile temsil edilmiştir. Tarikat, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Bursa'ya gelen Emîr Sultan ile Osmanlı topraklarına girmiş, Emîr Sultan'ı çok seven Yıldırım Bayezid onu kızı Hundi Fatma Hatun ile evlendirmiştir (Öngören, 2007: 544).

14 Türk tarihçiliğinin kutbu M. Fuad Köprülü, 13. asır Anadolu'sundaki mühim tasavvufî şahsiyetler olarak, en başta Muhyiddin-i Arabî (565-638) ve Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî (604-672) olmak üzere Konya'da Evhadüddin-i Kirmânî, Sadreddin-i Konevî, Müeyyedüddin Cendî, Sadeddin-i Fergânî, Mağribli Affüddin Tilimsânî, Tokat'ta Fahreddin-i Irâkî, Kayseri ve Sivas'ta Şeyh Necmüddin-i Dâye isimlerini sıralamaktadır, (Babinger ve Köprülü, 1996: 48); Dânişmendîler, Selçuklular, Moğollar, Eratnalılar ve Kadı Burhaneddin dönemlerinde muhtelif yönlerden Sivas'ta kaydedilen mühim gelişmeler için ayrıca bk. Turan (1980: 197-215).

15 Bu konuda bk. Bayram (1991: 119); yazar burada; "Sivas'ta da Ahilerin lideri olan Erzurumlu hocanın Sivas'tan kovulmaya çalışıldığını, Ahilerin (Eflâkiye göre) ayak takımı, halkla birleşip karşı koyduklarını, Mevleviler aciz kalınca da Moğol Noyan'ın askerleriyle yardıma geldiğini ve böylece duruma hakim olduğunu yazıyor. Eflâki birkaç gün sonra Erzurumlu hocanın (adı verilmemiştir) öldüğünü (öldürülmüş olmalı) Ahi Divâne ve diğerlerinin de tevbe edip mürid olduklarını da sözlerine eklemektedir" ifadeleriyle olaya bambaşka bir açıdan bakmaktadır.

başlıklı kitabında, bahis konusu olayı Mevlevî-Ahî mücadelesi olarak yorumlamış olmakla birlikte bu olaydan sonra Mevlevîliğin Sivas'taki faaliyetlerinde gerileme görüldüğü şeklinde mühim bir tespit yapmıştır (Gökbel, 2004: 103-104). Nitekim Ömer Demirel, Sivas'ta Mevlevîliğin tesisi ile ilgili geniş bir değerlendirme yaptığı konuyla ilgili makalesinde, Sivas Mevlevîhanesi hakkındaki ilk arşiv belgesinin 1730 tarihli olduğunu, Ulu Arif Çelebi döneminden itibaren Sivas'ta Mevlevîliğin rağbet görmüş olmakla birlikte şehirde bir Mevlevîhane kuruluşunun 17. asır sonları ile 18. asır başları olduğu tahminini ifade etmiştir (Demirel, 2006: 147-148).

Bu bilgiler ışığında ve yukarıda ifade ettiğimiz tasvirler sebebiyle açıkça Rum Abdallarından olduğu belirtilen Şeyh Erzurumî'nin bir Ahî ya da Ahî reisi olması pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Rum Abdalları yani Abdalân-ı Rûm ifadesiyle anılan taifenin, Âşıkpaşazâde tarihinde, Gâziyân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm ve Bacîyân-ı Rûm taifeleriyle birlikte Anadolu'da bulunduğu belirtilen 4 toplum kesiminden birisi olarak gösterilmesi, yani abdalların ve ahilerin ayrı taifeler olarak zikredilmesi, burada hatırlanmalıdır (Âşıkpaşaoğlu Tarihi, 1985: 195).

Ahmet Gökbel ve Ömer Demirel'in tespitleri, Ulu Ârif Çelebi-Şeyh Erzurumî olayı ile birlikte değerlendirildiğinde; Sivas'ın dinî ve sosyal yapısının hoşgörü ikliminde, Ulu Ârif Çelebi'nin sert ve keskin üslubunun yer bulamadığı ve bu yüzden yüzyıllar boyu Mevlevîliğin Sivas'ta kendisine yeterince yer edinemediği ve uzun süre şehirde bir Mevlevîhane'nin kurulamadığı sonucu da ortaya çıkmaktadır.

Dikkat çeken diğer bir husus ise darp olayı üzerine meydana gelen büyük kargaşayı ve bunun sonucunda ortaya çıkması muhtemel büyük bir kavga ya da katliamı Ahî Muhammed Divane'nin diğer ahîlerle birlikte önlemesidir. Türk toplumunun hemen her dönemde ana omurgasını oluşturan esnaf kesimlerinin, bu olay sırasında da ağırbaşlı ve mutedil tavırlarıyla sükûneti sağlayan, arabulucu kimlikleriyle öne çıktıkları söylenebilir.

II-Şeyh Erzurumî Zaviyesi

Yaklaşık 13. asrın ikinci yarısı ile 14. asrın başlarında yaşadığı düşünülen Şeyh Erzurumî'nin sağlığında bir zaviyesinin varlığı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. 1295-1312 ya da 1312-1320 tarihleri arasında gerçekleşmesi muhtemel Ulu Arif Çelebi-Şeyh Erzurumî karşılaşmasının bir yol kavşağında meydana gelmesi, bu tarihlerde henüz bir zaviyeden söz edilemeyeceğinin işareti olarak değerlendirilebilir. 1381-1398 tarihleri arasında yaşanan Kadî Burhaneddin döneminde sadece türbeden bahsedilmesi de, bu tarihlerde Şeyh Erzurumî adına bir zaviyenin mevcut bulunmadığını gösterebilir.

Zaviye ile ilgili bilinen en eski kayıt 1454 tarihli 2 numaralı Sivas tahrir defterinde geçmektedir. İlgili kayıta 1 nefer şeyh kaydı bulunmaktadır. Bu tarihte Şeyh Erzurumî zaviyesinin şeyhi Şeyh Emir Fakih'tir (BOA. TD 2: 479, bk. Anak, 2011: 69; Sönmez Yılmaz, 2011: 119). 1485 tarihli 19 numaralı Sivas tahrir defterinde zaviye şeyhliği Derviş Ali'nin tasarrufunda (Zaviye-i Şeyh Erzurum, Meşihat der-tasarruf-ı Derviş Ali, Çiftlik, Çift) gözükmemektedir (BOA. TD 19, bk. Demirtaş, 2011: 64, 126; Sönmez Yılmaz, 2011: 121). 1530 tarihli muhasebe defterinde de "Evkâf-ı der nefis-i Sivas" başlığı altında "Zaviye-i Şeyh Erzûn (Şeyh Erzurum) Çiftlik C (Çift)" kaydı mevcuttur (387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), 1997: 496). Serpil Sönmez Yılmaz'ın çalışmasında; Şeyh Erzurumî zaviyesinin 1454, 1485, 1519, 1553 ve 1572 tarihli tahrir defterleri ile 1572 tarihli Rûm vilayeti evkaf defterinde mevcut bulunduğu, 1572'de zaviyedar olarak Şeyh Hasan'ın görev yaptığı, belirtilmiştir (Sönmez Yılmaz, 2011: 128, 151).

XIII. Asırdan Günümüze Sivas'ta Bir Rum Abdalı: Şeyh Erzurumî ve Zaviyesi

Bu bilgilerden hareketle Şeyh Erzurumî zaviyesinin Kadı Burhaneddin dönemi sonu (1398) ile 1454 tahriri arasında kurulmuş olduğu söylenebilir. 1398'de Kadı Burhaneddin, Akkoyunlu Karayülük Osman ile girdiği mücadelede vefat etmiş, olay üzerine şehir halkının Osmanlıları tercih etmesi sebebiyle Sivas Osmanlı hâkimiyetine girmiş ancak hemen ardından 1400 yılında Timur felaketi yaşanmıştır. Timur'un tahrip ettiği şehir, bir süre büyük bir ihtimalle Kadı Burhaneddin'in damadı olan Mezid Bey'in (Bu konuda bk. Yüksel, 2017: 27-142) hâkimiyetinde kalmış ve nihayet H.810/M.1407-1408 tarihinde tekrar Osmanlıların eline geçmiştir (Demirel, 2009: 278-282). Kuvvetle muhtemeldir ki, zaviye, bu dönemde yani 1408-1454 arasındaki bir tarihte vücut bulmuştur. Geleneğe uygun olarak yine bu dönemde Sivas ileri gelenlerinden birisi, Şeyh Erzurumî adına bir zaviye inşa ettirmiş olmalıdır. Bahis konusu zaviyenin, Şeyh Erzurumî türbesi yakınlarında inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Zaviye vakfıyla ilgili H.14 Şevval 1111 / M.4 Nisan 1700 tarihli bir arzuhal kaydı üzerinde yapılan işlemlere göre H.2 Muharrem 1099 / M.8 Kasım 1687 tarihinde, Seyyid Mehmed'in Şeyh Erzurum zaviyesi vakfının mütevellisi ve zaviyedarı olduğu (El-Mufassal-ı Defter-i Hazine Vakf-ı zaviye-i Şeyh Erzurum der Sivas Seyyid Mehmed mütevellisi ve zaviyedar ... fi 2 M sene 99) anlaşılıyor. Bu belgede, sâdât-ı kiramdan olduğu belirtilen Seyyid Mehmed'in, Nisan 1700'lere kadar görevini devam ettirdiği, bu tarihte oğlu Seyyid Mustafa lehine görevlerinden feragat ettiği, kaydedilmiştir. H.14 Rebiülevvel 1112 / M.29 Ağustos 1700 tarihinde defterde kaydının görülmesi üzerine H.15 Rebiülevvel 1112 / M.30 Ağustos 1700 tarihinde söz konusu devir işlemi gerçekleşmiş olmalıdır.¹⁶

1742-1774 tarihleri arasında kapsayan ahkâm defterlerine dayanılarak yapılan bir çalışmada, Sivas'ta bulunan Sahibiye Medresesi vakfının gelirlerine Şeyh Erzurum Zaviyesi vakfı mütevellisinin sahip olmak istemiş olduğu tespiti yapılmıştır.¹⁷

Sivas'la ilgili bir başka çalışmada; Sivas valisi ve kadısına gönderilen 1749 tarihli bir hükümde, Şeyh Erzurum zaviyesi ile ilgili bir alacak verecek meselesinin kayda geçirildiği, 1760 tarihli başka bir hükümde ise zaviyenin mütevelliliğine Abdülaziz'in görevlendirildiği belirtilmektedir.¹⁸

Yukarıda adı geçen Abdülaziz'in 29 Ağustos 1792 tarihine kadar görevde kaldığı anlaşılmaktadır. H.11 Muharrem 1207 / M.29 Ağustos 1792 tarihli bir berat kaydına göre 29 Ağustos 1792'de Şeyh Erzurum zaviyesi vakfının zaviyedar ve mütevellisi olan Abdülaziz Halife, oğlu Ali Halife lehine ilgili görevlerinden feragat edip çekilmiştir. Bahis konusu berat, Sivas nâibi Mevlânâ Es-Seyyid Ahmed'in arzı gereğince gerçekleşmiştir.¹⁹

Sivas Kale-i Atik mahallesi temettuat defterine göre bu mahallede 33 numaralı hanede yaşadığı anlaşılan mahalle imamı Hüseyin Efendi ile ilgili kayıta geçen; "Şeyh Erzurum kaddese sırruhu'l-azizin tevliyet ve zaviyedarlığa meşrut hasılat-ı senevisi gurus: 250" ifadelerinden, Kale-i Atik mahallesi imamı Hüseyin Efendi'nin bu tarihlerde (1844-1845) Şeyh Erzurumî zaviyesi vakfının zaviyedar ve mütevellisi olduğu sonucu çıkarılabilir (Zabun, 2013: 260).

Zilhicce 1323/27 Ocak-24 Şubat 1906 tarihli bir berat sureti kaydında ise 1906 yılının ilk aylarında Şeyh Erzurumî zaviyesi vakfında, zaviyedar ve mütevellisi olarak, vâkıfın evlâdından Mehmed Kâmil, Seyyid İzzeddin ve Seyyid Mahmud görev yapmakta iken Mehmed Kâmil, Akşehir kasabasında memuren görevli (dolayısıyla târik-i hizmet) olduğundan, Seyyid İzzeddin çocuksuz olarak (bilâ veled) ve Seyyid Mahmud

16 BOA, İE.EV.00036-04187-001-001, belgenin aslı ve çeviri metni ekler kısmında verilmiştir (bk. Ekler Belge: 3, Belge: 4).

17 Konuyla ilgili belge (BOA, SAD 4, 130/1) ve değerlendirilmesi ile ilgili olarak bk. Çelik (2020: 198).

18 Konuyla ilgili belge (SAD 7, 203/2; SAD 4, 130/1) ve değerlendirmeler için bk. Kartal (2019: 122).

19 BOA, C.EV-00262-13397-001-001, beratın aslı ve çeviri metni ekler kısmında verilmiştir (bk. Ekler Belge: 1, Belge: 2).

ise geride oğlu Şeyh Ahmed'i bırakarak vefat ettiklerinden, ilgili görevlerin Şeyh Ahmed'e tevcihi meselesi kayda geçirilmiştir. Söz konusu beratta; Şeyh Erzurumî vakfının vakfiyesi olmamakla birlikte mütevellilik ve zaviyedarlık görevlerinin eskiden beri (mine'l-kadim) teamülen vâkıfın evlâdına tevcih oluna geldiği ve zaviyedarlık görevinin, hemen bütün zaviyelerin temel fonksiyonu olan gelip geçen yolculara yemek yedirmekten (it'âm-ı ta'âm) ibaret olduğu ayrıntısının verilmesi, çalışmamıza küçük de olsa bazı açılımlar getirmemize vesile teşkil etmiştir. İlgili beratta ayrıca Şeyh Ahmet'in evlâd-ı evlâd-ı vâkıfdan bulunduğu da kaydedilmiştir. Şeyh Ahmet, mütevellilik ve zaviyedarlık görevlerine, meşrûtiyet veçhiyle yani vakfiyede belirtilen şartlar çerçevesinde mutasarrıf olacak, vakıf işlerini güzel bir şekilde idare edecek, her sene gerekli muhasebesini kadı marifetiyle görecektir, zaviyede âyende vü revendeye (gelip geçen yolculara) yemek yedirecek ve nihayet işini terk etmeyecek ya da işinde herhangi bir eksiklikte bulunmayacaktır.²⁰

III-Şeyh Erzurumî Zaviyesi Vakfı

Şeyh Erzurumî adına kayıtlara geçen ilk iki müessese sırasıyla türbe ve zaviyedir. Zaviyelerin, temel fonksiyonları olan gelip geçen yolcuları misafir edip yemek yedirmek ve diğer dinî, sosyal ve iktisadî hizmetlerini gerçekleştirebilmeleri için kesinlikle bir vakıf desteğine ihtiyaçları vardı. Bu bakımdan zaviyenin inşasıyla birlikte zaviyenin işleyişini sağlayacak bir vakfın da tesis edilmiş olması gerekir. Nitekim Şeyh Erzurumî zaviyesine Sivas şehir merkezinde dört hane ev ile on kıta arazinin gelirinin vakfedildiğine dair bilgiler bulunmaktadır (Bayram, 2012: 56).

Ancak yukarıda belirtildiği üzere zaviyeye yapılan vakfın vakfiyesinin mevcut bulunmadığı (ya da muhtemelen kaybolduğu) anlaşılmaktadır. Buna karşılık Şeyh Erzurumî zaviyesiyle ilgili sonraki vakıf kayıtlarında, zaviye ve vakıf yönetiminin vâkıfın evladına bırakıldığı görülmektedir. 1906 tarihli berat kaydında geçen “vakf-ı mezkûrun vakfiyesi yok ise de mezkûr tevlîyetle zâviyedarlık ciheti mine'l-kadim teâmülen evlâd-ı vâkıfa tevcih oluna geldiği” ifadeleri bunu açıkça göstermektedir. Bu durumda vâkıfın kimliği merak konusu olmaktadır. Bu tür zaviye vakıflarında genellikle zaviye ve vakfın yönetimi kurucu şeyhin ailesine bırakılmaktadır.²¹ Ancak Şeyh Erzurumî zaviyesini malî bakımdan destekleyen vâkıfın kim olduğu ve kurduğu vakfın yönetimini kime bıraktığı konusunda henüz net bir bilgi bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak ilgili berat kaydında geçen “evlâd-ı vâkıf” ifadesiyle kimlerin kastedildiği tam olarak anlaşılamamaktadır.²²

Yukarıda ifade edildiği üzere 1454'te Şeyh Erzurumî zaviyesi ile ilgili sadece 1 nefer şeyh kaydı bulunmaktadır. 1485 tarihli tahrir ve 1530 tarihli muhasebe kayıtlarında ise zaviye ile alakalı “çiftlik”²³ ve “çift”²⁴ ifadeleri yer almaktadır. Bu iki terimin, iki öküzle sürülebilen ziraat alanını (60-150 dönüm arasında bir arazi) belirtmek için kullanıldığı ve 15.-16. asırlarda bazı nüfuzlu kimselere mülk tımarların çiftlik adıyla verildiği bilinmektedir.²⁵ Bu itibarla Şeyh Erzurumî zaviyesine muhtemelen 1485 tarihi öncesinde bir çiftlik yer tahsis edilmiş olduğu ve bu durumun 1530'lu tarihlerde de devam ettiği söylenebilir. Aynı

20 Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, *1 Nolu Vakfiye Defteri*, CIMG3353, (bk. Ekler Belge: 5, Belge: 6).

21 Misal olarak yine Sivas'ta bulunan Ali Baba zaviyesinde zaviye ve vakıf yönetimi 1546 tarihli Rüstem Paşa vakfiyesinden anlaşıldığına göre kurucu şeyh Ali Baba ve evlâdına bırakılmıştır (Savaş, 1992: 78-92, 137-141).

22 Ahî Muhammed Divâne'nin; Şeyh Erzurumî'nin Rum abdallarından olduğunu ve yıllardır mezbelelerde, külhanlarda yaşadığını belirtmesinden (Ahmet Eflâkî, 1989: 261-261) hareketle, Şeyhi Erzurumî'nin bekâr yaşayan yani bir ailesi olmayan ve dolayısıyla çocukları bulunmayan bir derviş olduğu ve bahis konusu olay sonucunda vefat ettiği düşünülürse, berat kaydında sözü geçen “evlâd-ı vâkıf” ifadesinden Şeyh Erzurumî'nin anlaşılamayacağı söylenebilir.

23 Çiftlik hakkında genel bilgi için bk. İnalçık (1993: 313-314).

24 Çift terimi hakkında genel bilgi için bk. Emecen, 1993: 309-310).

25 1540'ta Erzincan'daki boş arazilerin tımarlar arasında taksim edilmesi ve birer şeyh idaresinde bulunan her bir zâviyeye sadece bir çiftlik yer tayin edilmesiyle ilgili olarak bk. İnalçık (1993: 314).

şekilde yukarıda zikri geçen 8 Kasım 1687 tarihli arzuhal kaydından hareketle zaviyeye tahsis edilen bu arazinin, 1530-1687 arasındaki bir tarihte vakfa dönüştürülmüş olduğu kabul edilebilir. Çünkü 8 Kasım 1687 tarihli arzuhal kaydında ilk kez zaviyedar yanında mütevellî ifadesi de yer almaya başlamıştır.

1687'lere kadar sadece zaviye, zaviye şeyhi ve çiftlik-çift ifadelerinin kayda geçmesinden hareketle bu tarihe kadar Şeyh Erzurumî zaviyesinin, kendisine tahsis edilen bir çiftlik arazinin geliri ile zaviye şeyhi tarafından idare edildiği düşünülmektedir. 1530-1687 arasındaki bir tarihte çiftlik olarak ifade edilen arazinin vakfa dönüştürülmesiyle zaviye şeyhi/zaviyedar olan vâkıfın evlâdı aynı zamanda vakıf yöneticiliğini yani tevliyet vazifesini de ifa etmeye başlamış görünmektedir. Zaviyeye vakfedildiği belirtilen 10 kıt'a arazinin, türbe ve zaviyenin bulunduğu sahadaki araziye, 4 hane evin ise zamanla bu arazi üzerinde zaviye, türbe ve vakıf görevlileri için inşa edilen mekânlar olduğu kabul edilebilir. İlgili evlerden bir kısmının kiraya verilip, kira gelirinin zaviyeye tahsis edilmiş olduğu da düşünülebilir.

13 Mart 1849-12 Mart 1850 tarihleri arasındaki gelir ve masrafları ihtiva eden Şeyh Erzurum vakfına ait bir muhasebe defterinden hareketle zaviye vakfının malî durumu hakkında bir fikir sahibi olmak mümkün gözükmemektedir. Buna göre bu tarihte Evkâf-ı Hümayûn Nezareti'ne bağlanmış bulunan evkaftan Sivas'ta medfun Şeyh Erzurum vakfının padişah beratı ile mütevellisi olan Hüseyin Halife'nin vekili Mehmet Emin, kadı naibi Sahaflar Şeyhi zâde-zâdesi Es-Seyyid Ahmed Latif ve görevli memur tarafından vakfın bahsi geçen dönemdeki muhasebesi görülmüştür.

İlgili kayda göre zaviyenin bir yıllık öşür geliri; 41 İstanbul kilesi hınta/buğday karşılığı 328 kuruş + 80 İstanbul kilesi şair/arpa karşılığı 320 kuruş + 4 İstanbul kilesi fiğ karşılığı 32 kuruş + 7 İstanbul kilesi bakla karşılığı 35 kuruş + hezirat²⁶ karşılığı 182 kuruş =897 kuruş olarak hesaplanmıştır. Zaviyenin giderleri ise helva pişirilmesi için 75 kuruş + vakfa ait kuyunun²⁷ temizlenmesi ve tamiri için 112 kuruş + zaviyenin aydınlatılmasında kullanılan balmumu için 30 kuruş + muhasebeyi gerçekleştiren görevlilerin maaşları için 136 kuruş + muhasebe harcı için 34 kuruş olmak üzere 387 kuruş olarak hesaplanmış, aradaki fark olan 510 kuruş vakıf fazlasının ise mütevelliyeye ait olduğu kayıt altına alınmıştır.²⁸ Bir başka belgede, 13 Eylül-12 Aralık 1869 aralığını kapsayan üç aylık dönemde Şeyh Erzurum zaviyesi vakfından 114 kuruş varidat kaydedildiği anlaşılmaktadır.²⁹ Muhasebe kaydında bahsi geçen hububat ve hezirat (bağ-bahçe-bostan) gelirinin zaviyeye tahsis edilen çiftlikten/araziden elde edilmiş olduğunu kabul etmek durumundayız. Çünkü şimdilik zaviyeye ait başka bir vakıf kaydı bulunmamaktadır.

Muhtemelen zaviyeye tahsis edilen 60-150 dönüm bir arazi üzerinde, önce bir türbe ve türbe yakınlarına evler inşa edilmiş, arazinin kalan kısımlarında ise bahsi geçen hububat ve bostan ekimi yapılmış olmalıdır.

IV-Şeyh Erzurumî Türbesi

1295-1312 ya da 1312-1320 tarihleri arasında gerçekleşmesi muhtemel Ulu Arif Çelebi-Şeyh Erzurumî karşılaşması esnasında Şeyh Erzurumî'nin vefat etmiş olması ve Kadı Burhaneddin döneminde (1381-1398) Şeyh Erzurumî türbesinden bahsedilmesi sebebiyle bahsi geçen tarihler arasında söz konusu

26 *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*'nde (Cilt: VII, Ankara 1974, s.2356) hezir, eskiden bostan ürünlerinden alınan onda bir vergi ve bağ ve bahçe önu anlamlarında verilmiştir; bu bakımdan bu kelimenin çoğulu olan hezirat, konumuz itibarıyla bahçe-bostan ürünlerinden elde edilen gelir ya da bu gelir karşılığında ödenen vergi anlamında kullanılmış olmalıdır.

27 Bahsi konusu kuyunun, günümüzde kapanmış olduğu bilgisi bulunmaktadır, bkz. <http://www.sivasbulteni.com/sivasin-manevi-buyukleri-1847h.htm> (E.T. 10.01.2020).

28 BOA-EV.d-13672-00002, belgenin aslı ve çeviri metni için bk. Ekler Belge: 7, Belge: 8.

29 "Seksen beş senesi Eylülü ibtidâsından sene-i merkûme Teşrin-i sâni nihayetine kadar üç mah zarfında vuku'bulan vâridât: Vâridât-ı 'an-evkâf-ı Sivas: ... 'An-vakf-ı Şeyh Erzurum: Rûsûmât: 114 kuruş ...", bk. BOA, EV.d-21312-00003-4.

türbenin yapılmış olduğu düşünülmektedir. Türbenin tam olarak ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı, türbe kitabesi okunmadığından bilinemese de, vefatından bir süre sonra kendi taraftarları ya da Sivas ileri gelenlerinden birisi, günümüze kadar ulaşabilen türbeyi inşa ettirmiş olmalıdır.

Bugünkü Yenişehir Mahallesi yakınındaki bahçeler arasında metruk bir mezarlık içerisinde bulunan türbenin, defineler tarafından büyük tahribata uğratıldığı, 12.03.1983 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tescil edildiği, 1998-1999 tarihlerinde Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce restore edildiği anlaşılmaktadır.³⁰ Sivas halk inanışında, gözü şaşı çocukların Şeyh Erzurumî türbesinde şifa bulduğuna inanılması, türbenin toplum hayatına yansıyan bir yönü olarak değerlendirilebilir (Kaya, 2017: 3).

Türbede bulunan ve 10 Ağustos 1952 tarihinde yıpranmış bir şekilde Müzeye getirilen bir mezar kitabesi, Şeyh Erzurumî evlâdından ya da zaviyeyi inşa ettirip vakıfla destekleyen vâkıfın evlâdından birisine ait olabilir. Bahis konusu kitabe, H. Şevval 895/Ağustos 1490'da vefat etmiş olan Ali ibni Çerak ibni el-Hac Mehmed'e aittir (Gürlevik, 2008: 23)³¹ Kitabede adı geçen Ali'nin, 1485 tarihli 19 numaralı Sivas tahrir defterinde zaviye şeyhi olarak gözüken Derviş Ali ile aynı kişi olma ihtimali dikkate alınabilir.

1572 tahririnde ilk defa kaydedilen mahallelerden birisi olan Cedid mahallesinin Şeyh Erzurum Zâviyesi yakınında kurulduğunun belirtilmesi (Mahalle-i Cedid der-kurb-ı Zâviye-i Şeyh Erzurum), türbe ve zaviyenin yeni bir mahallenin oluşumunda etkin olduğunu göstermektedir (Sönmez Yılmaz, 2011: 57). Ömer Demirel'in tespitlerine göre; şehrin güneyinde, sur dışında yer alan Şeyh Erzurumî zaviyesi, 1454-1455 tahririnde çiftlik olarak kaydedilmiş, 1574 mufassal tahrir defterinde "Mahalle-i Cedid der kurb-ı Zâviye-i Şeyh Erzurum" adıyla 9 hanelik yeni bir mahallenin oluşmasına vesile olmuş, 1835'te ise bahis konusu evlerin bütünüyle ortadan kalktığı ve yalnız zeminlerin kaldığı anlaşılmıştır (Demirel, 2000: 58, 66). 1987'lerden itibaren yine Şeyh Erzurumî türbesi yakınlarında kurulan mahalleye Yenişehir mahallesi ismi verilmesi ise ilginç bir tevafuk olarak zikredilebilir.

Sonuç

1295-1320 tarihleri arasında gerçekleştiği kabul edilen Ulu Arif Çelebi-Şeyh Erzurumî karşılaşması ve bu karşılaşmadan kısa bir süre sonra Şeyh Erzurumî'nin vefat etmesi sebebiyle kendisinin 13. asırda yaşadığı ve büyük bir ihtimalle bu asrın sonlarında ya da 14. asrın ilk yıllarında vefat etmiş olduğu söylenebilir.

Kadı Burhaneddin döneminde (1381-1398) Şeyh Erzurumî türbesinden bahsedilmesi ise vefatından bir süre sonra adına bir türbe inşa edildiğini göstermektedir. Türbe inşasının, Ulu Arif Çelebi'nin sebep olduğu toplumsal karmaşanın sükûnet bulmasından sonra gerçekleşmiş olduğu kabul edilebilir.

1398 öncesinde sadece türbeden bahsedilmesi ve 1454 tarihli tahrirde zaviye ve zaviye şeyhi kaydının geçmesi dikkate alındığında, bu tarihler arasında türbeye ilave olarak bir zaviye inşa edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Buna göre 1485 ve 1530 tarihli tahrirlerde geçen çiftlik/çift ifadelerinden hareketle bu tarihler arasındaki bir tarihte zaviyeye 60-150 dönüm arası bir arazinin tahsis edildiği ve daha sonra bu arazinin vakfa dönüştürüldüğü söylenebilir.

30 Bu konuda bk. Pürlü (2013, 24); Gürlevik (2008: 23); türbe hakkında geniş bilgi için bk. Acun (1988:188); <http://www.sivaskulturenvanteri.com/seyh-erzurumi-turbesi/> (E.T. 10.01.2020).

31 İlgili tezde 10 Ağustos 1952'de Şeyh Erzurumî Kümbeti Mezarlığı'ndan müzeye getirilen kitabenin ön yüzünde; hâzâ kabru'l-merhûm Ali ibni Çerak ibni el-Hac Mehmed teveffâ fî sehr-i Sevvâl sene hamse ve tis'in ve semâne mie(h.Sevval 895-m.Ağustos 1490) ifadelerinin yer aldığı, arka yüzünün ise okunmadığı belirtilmektedir (Gürlevik, 2008: 129).

XIII. Asırdan Günümüze Sivas'ta Bir Rum Abdalı: Şeyh Erzurumî ve Zaviyesi

Türbe ve zaviyenin de içinde bulunduğu bu arazi üzerine, önce zaviye görevlilerinin iskânı için, daha sonra da kira gelirleri zaviyeye tahsis edilmek amacıyla binalar inşa edilmiş olmalıdır. Zamanla zaviyeye komşu bir mahallenin teşekkülüne sebebiyet verecek kadar evin, söz konusu arazi üzerinde ya da yakınlarında bina edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. "Mahalle-i Cedid der kurb-ı Zâviye-i Şeyh Erzurum" ifadesiyle 9 hanelik mahallenin kayda geçmesi, bu gelişmeyi gösterir mahiyette değerlendirilmektedir. Cedid isimli bu mahallenin teşekkülü, 16. asrın sonları ile bilhassa 17. asırda yaşanan Celâlî ve Suhte isyanlarının etkisiyle çevre köylerden Sivas merkeze yapılan göçlerle ilgili de olabilir. Söz konusu mahallenin ilk kez 1572 tarihli tahrirde kayda geçmesi, bu ihtimali akla getirmektedir. Bununla beraber zaviyelerin, bilhassa sundukları sosyal hizmetler sebebiyle zamanla birer çekim merkezlerine dönüştükleri ve böylece yeni yerleşim birimlerinin teşekkül etmesine vesile teşkil ettikleri de, bilinen bir gerçektir. Muhtelif sosyal ve iktisadî sebeplerin, bütün insanlık tarihi boyunca benzer nüfus hareketliliklerine sebep olduğu da ayrıca belirtilmelidir.

Şeyh Erzurumî-Ulu Arif Çelebi ilişkisi, Mevlevîliğin Sivas'ta geç yayılması, Şeyh Erzurumî'nin Rûm Abdallarından olması, bütün Anadolu'da olduğu gibi Sivas'ta da Türk toplumunun bel kemiğini teşkil eden esnaf kesimlerinin dinî-iktisadî-tasavvufî bir renkle çok kuvvetli bir şekilde ahîlik adı altında temsil edilmesi ve Sivas bölgesinin, 1240'lı yıllarda yaşanan Babaîler hareketinin önemli merkezlerinden birisi olmasının, konumuz itibarıyla birlikte ele alınıp değerlendirilmesi gereken hususlar olduğunu düşünüyoruz. Bu tür gelişmeler ve yaşanan tarihî tecrübeler, Sivas'ta bir hoşgörü ikliminin oluşmasına vesile teşkil etmiş görünmektedir.

16. asırda yaşanan Osmanlı-Safevî mücadelesinde de Osmanlı'nın Safevîlere karşı doğu kalesi konumuyla öne çıkan Sivas'ta, ünlü Halvetî şeyhi Şemseddin Sivasî ve büyük bir ihtimalle bir Kalenderî şeyhi olan ve bu mücadelede Osmanlı tarafında yer alan Ali Baba, yüzyılların tecrübesiyle tekâmül bulan hoşgörü ikliminin çok değerli temsilcileri olarak tarihteki mümtaz yerlerini almışlardır. 20. asırda yaşanan birçok tahrik ve kumpaslara rağmen bu iklimin huzurunun yaşanmaya devam ediyor oluşu, Sivas'ın bir kültür şehri olma ağırlığını her zaman ve her yerde hissettirmeye devam ettiğini göstermektedir.

Kaynaklar

1- Arşiv Kaynakları

a) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA-İE.EV.00036-04187-001-001.

BOA-C.EV-00262-13397-001-001.

BOA-EV.d.13672-00002.

BOA-EV.d.21312-00003-4.

b) Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi,

1 Nolu Vakfiye Defteri, CIMG3353.

2- Araştırma ve İnceleme Eserler

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 36 Defter-i Hâkânî Dizisi: III, Ankara 1997.

Acun, Hakkı (1988). "Sivas ve Çevresi Tarihî Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri". *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XX, 183 – 220.

Ahmet Eflâkî (1989). *Âriflerin Menkıbeleri II*. Çeviren: Tahsin Yazıcı. İstanbul: MEB Yayını.

Ahmet Eflâkî (1973). *Âriflerin Menkıbeleri (Manakib al-Ârifin) II*. Çeviren: Prof. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Hürriyet Gazetesi Yayını.

Anak, Aytaç (2011). *2 Numaralı Sivas Tahrir Defterinin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Âşıkpaşaoğlu Tarihi, (1985). Hazırlayan: A. Nihal Atsız, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Azamat, Nihat (1995). "Evhadüddîn-i Kirmânî". *DİA*, C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 518-520.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî (1990). *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*. Çeviren: Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Babinger, Franz- Köprülü, Fuad (1996). *Anadolu'da İslâmiyet*. çeviren: Ragıp Hulusi, yayına hazırlayan: Mehmet Kanar. İstanbul: İnsan Yayınları.

Bayram, Mikâil (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*. Konya.

Bayram, Özhan (2012). *Türkiye Selçukluları Zamanında Danişmend İli'nde Ahiliğin Teşkilatlanması*. T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında hazırlanmış basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf> (E.T. 22.04.2020).

Çelik, Buket (2020). *Ahkâm Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Sivas Eyaleti (1742-1774)*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalında Hazırlanmış basılmamış Doktora Tezi.

Değirmençay, Veyis (2009). "Sultan Veled". *DİA*, 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 521-522.

Demirel, Ömer (2009). "Sivas". *DİA*, 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 278-282.

_____ (2000). *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*. Ankara: TTK yayını.

_____ (2006) *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri –Makaleler-*. Sivas, 147-148.

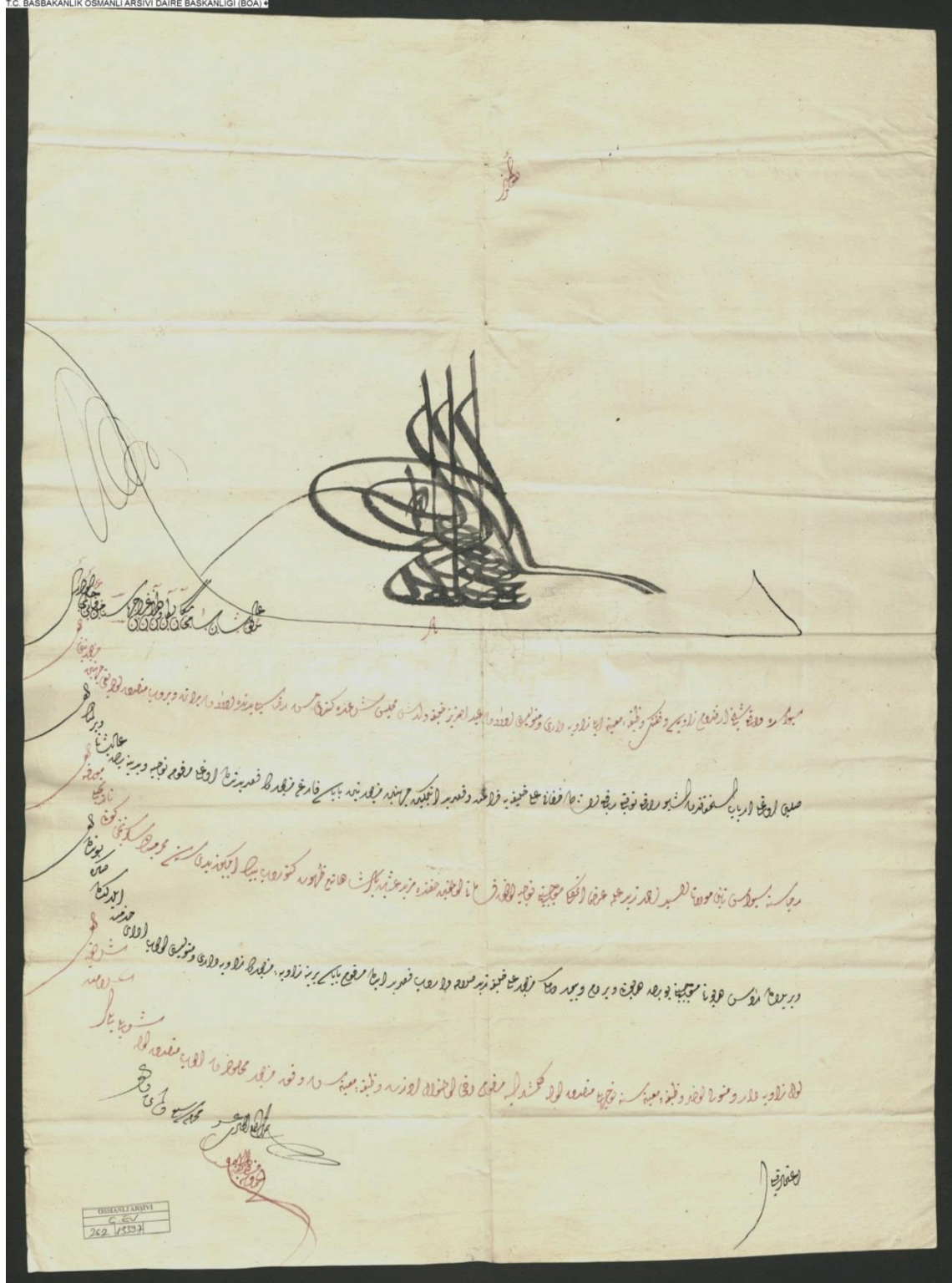
Demirtaş, İnan (2011). *19 Numaralı Sivas Tahrir Defterinin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Doğrul, Ömer Rıza (tarihsiz). *İslâm Tarihinde İlk Melâmet, İnkılâp Kitabevi* İstanbul.

- Emecen, Feridun (1993). "Çift Resmi". *DİA*, 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 309-310.
- Erdem, İlhan (2003). "Anadolu'da Osmanlı-Akkoyunlu Mücadelesi ve Sivas". *Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri 15-17 Mayıs 2003*. Sivas. 1-6.
- Gökbel, Ahmet (2004). İnanç Tarihi Açısından Sivas. İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdulkaki (1983). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul.
- Gürlevik, Sebiha (2008). *Sivas Mezar Kitabeleri Üzerine Bir İnceleme*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalında hazırlanmış basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İnalçık, Halil (1993). "Çiftlik". *DİA*, 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 313-314.
- Kara, Mustafa (1987). "Melâmetiye". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 43, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan. İstanbul. 561-598.
- Kartal, Kazım (2019). *Sivas Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1740-1780)*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalında hazırlanmış basılmamış Doktora Tezi.
- Kaya, Doğan (2017). "Sivas Ziyaret Yerlerinde Halk Hekimliğine Bağlı Tedavi Usulleri". 18-21 Ekim 2017 tarihlerinde Sivas'ta yapılan "Sivas Darüşşifası'nın 800. Yılı Anısına XIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi"nde sunulan bildiri.
- Kılıç, M. Erol (1999). "İbnü'l-Arabi, Muhyiddin". *DİA*, 20. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 493-516.
- Lewis, Franklin D. (2009). "Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî". çeviren: Osman Nuri Küçük. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, Sayı: 16. 159-176.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2011). *Babaîler İsyanı Alevîliğin Tarihsel Altyapısı*. İstanbul.
- Okuyan, Mehmet (2006). "Necmeddîn-i Dâye". *DİA*, 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 496-497.
- Öngören, Reşat (2007). "Osmanlılar b: Tasavvuf ve Tarikatlar". *DİA*, 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 541-548.
- Pürlü, Kadir (2013). *Sivas'ta Kültür Ve Turizmi Geliştirme Strateji Planı*. Sivas.
- Savaş, Saim (1992). *Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*. İstanbul.
- Sönmez Yılmaz, Serpil (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*. İstanbul.
- Şams Al-Dîn Ahmad Al-Aflâkî Al-Ârifî (1980). *Manâkib Al-Ârifin*. II. Yayınlayan: Tahsin Yazıcı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Turan, Osman (1980). "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri". *Selçuklular ve İslâmiyet*. İstanbul. 197-215.
- _____ (1978). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. II. İstanbul.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1974). VII. Ankara: Türk Dil Kurumu yayını.
- Uludağ, Süleyman (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul Marifet Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin (1991). "Ârif Çelebi". *DİA*, 3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 363-364.
- Yüksel, Hasan (2003). "Osmanlı-Safevi Mücadelesi'nde Sivas", *Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri 15-17 Mayıs 2003*. Sivas. 147-156.
- _____ (2007). "Sivas ve Havalisinde Vefâîler: 1240'ta Cereyan Eden Babai Ayaklanmasına Ait Bazı Bilgiler". *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri 21-25 Mayıs 2007*, I. Sivas. 69-83.
- _____ (2017). "Kadı Burhaneddin'in Damadı Mezid Bey". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1/Sayı 1: 127-142.
- Zabun, Sezgin (2013). *Sivas Temettuat Defterleri 1844-1845*. Cilt: 3. Sivas: Buruciye yayınları.
- <http://www.sivasbulteni.com/sivasin-manevi-buyukleri-1847h.htm> (E.T. 10.01.2020).
- <http://www.sivaskulturenvanteri.com/seyh-erzurumi-turbesi> (E.T. 10.01.2020).

Ekler:

Belge 1: BOA-C.EV-00262-13397-001-001

C.EV.00262.13397.001

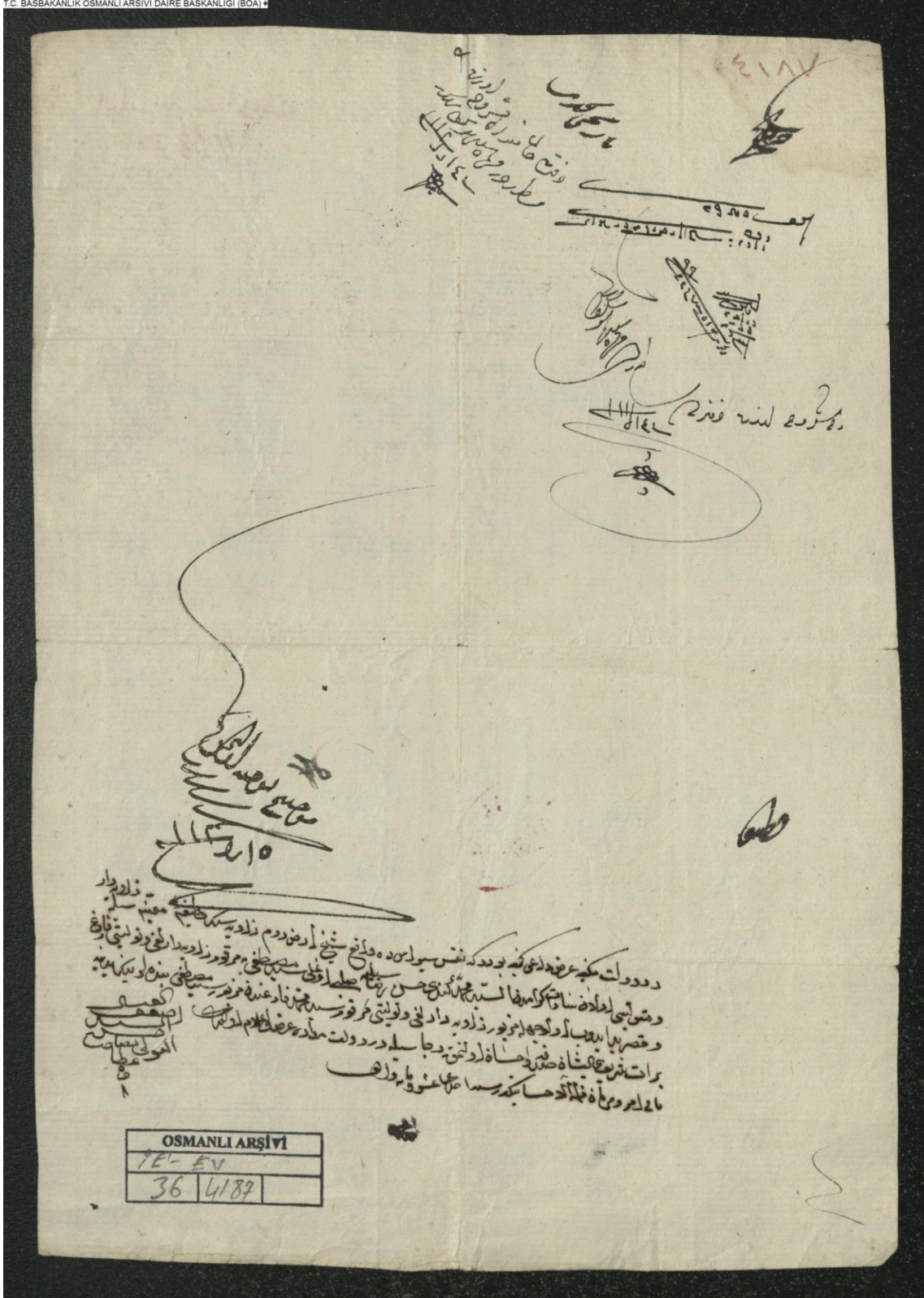
Belge 2: BOA-C.EV.00262-13397-001-001-Çeviri Metin:

Hüve'l-Mu'în

Tuğra: Selim Han bin Mustafa el-muzaffer dâimâ

Nişân-ı şerîf-i 'âlîşân-ı sâmi mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihan sitân-ı hâkânî hükmi oldur ki, Sivas'da vâki' Şeyh-i Erzurum zâviyesi vakfının vazife-i mu'ayyene ile zâviyedârı ve mütevellisi olan 'Abdülaziz Halife velediş meclis-i şer'de kendi hüsn-i rızâsıyla yedinde olan berâtın virüb mutasarrıf olduğu ciheteyn-i mezbûreteyni sulbî oğlu erbâb-ı istihkakdan işbu râfi'-i tevkî'-i refî'i'ş-şân-ı hâkânî 'Ali Halife'ye ferâgat ve kasr-ı yed itmegin ciheteyn-i mezbûreteyn babası fâriğ-i mezbûrun kasr-ı yedinden oğlu merkûma tevcih ve yedine berât-ı 'âlîşânım virilmek recâsına Sivas nâibi Mevlânâ Es-Seyyid Ahmed zîde 'İlmuhû 'arz itmekle mücebince tevcih olunmak fermânım olmağın hakkında mezîd-i 'inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüb Bin iki yüz yedi senesi Muharreminin sekizinci günü tarihiyle müverrah virilen rû'ûs-ı hümâyûnum mücebince bu berât-ı hümâyûnu virdim ve buyurdum ki, mezbûr 'Ali Halife zîde salâhu varub kasr-ı yed iden merkûm babası yerine zâviye-i mezbûrun zâviyedârı ve mütevellisi olub edâ-yı hizmet eyledikten sonra bundan evvel zâviyedâr ve mütevellisi olanlar vazife-i mu'ayyenesine ne vechle mutasarrıf ola-gelmişler ise merkûm dahî ol minvâl üzere vazife-i mu'ayyenesin vakf-ı mezbûr mahsûlünden alub mutasarrıf ola. Şöyle bileler 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.

Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâdî-i 'aşer Muharrem sene seb'a ve mi'eteyn ve elf / 11 Muharrem 1207 / 29 Ağustos 1792.

OSMANLI ARŞIVI
İE- EV
36 / 4187

Belge 4: BOA-İE.EV-00036-04187-001-001-Çeviri Metin

Hüve

Der-i devlet mekîne 'arz-ı dâî kemîne budur ki, nefsi Sivas'da vâki' Şeyh-i Erzurum zâviyesinin vazife-i mu'ayyenesiyle zâviyedâr ve mütevellisi olan sâdât-ı kirâmdan Es-Seyyid Mehmed kendi hüsn-i rızâsıyla sulbî oğlu Seyyid Mustafa'ya merkûm zâviyedârlığı ve tevliyeti fâriğ ve kasr-ı yed idüb ol vechle mezbûr zâviyedârlığı ve tevliyeti merkûm Seyyid Mehmed fâriğinden mezbûr Seyyid Mustafa bendelerinin yedine berât-ı şerîf-i 'âlîşân sadaka ve ihsan olunmak recâsıyla der-i devlet-medâra 'arz ve i'lâm olundu bâkî emr u fermân men-lehü'l-ihsânındır. Sene ehadi 'aşera ve mi'e ve elf/ 1111.

El-'abdü ez'afü Es-Seyyid Hasan el-mütevelli bi-sâhib-i 'atâ câh?

Vech-i meşrûh üzere defterde mestûrdur fermân sa'âdetlü sultânımındır. Fî 14 L 1111 / 4 Nisan 1700

El-Mufasssal-ı Defter-i Hazine

Vakf-ı zâviye-i Şeyh-i Erzurum der Sivas

Seyyid Mehmed mütevelli ve zâviyedâr ... fî 2 M sene 99 / 8 Kasım 1687

Târih-i tecdid

Defterde hâlâ minvâl-i meşrûh üzere mestûrdur fermân sa'âdetlü sultânımındır. Fî 14 RA sene 1112 / 29 Ağustos 1700

Mûcebince tevcih olunmak buyruldu. Fî 15 RA sene 112 / 30 Ağustos 1700.

Belge 5: Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 1 Nolu Vakfiye Defteri, CIMG3353.

سید
۹۸۰

Sivas'ta vakıfların teşkilatı hakkında vakıfların
teşkilatı

سید و شیخ ارفعی وقفند وظیفه معینه اید توبلتند ذاب والیهم غیر معوض اولادده محمد کمال و سید عزیز الدین و سید محمود
 محمد کمال شورا افتد و قیامند بونحنه قاری خدمت اولیهم و غیر الذین بلاد و سید محمود و شیخ ارفعی شیخ ارفعی
 ابدید و قیامت ایلد طری یا اید نکلور توبلتند ذاب والیهم غیر معوض محمد کمال و سید عزیز الدین و سید عزیز الدین
 برده معوض محمد کمال ترک خدمت اولیهم سید عزیز الدین و سید عزیز الدین و سید عزیز الدین و سید عزیز الدین
 کمال سید محمود معلومند اولیهم اوزره مستغنی سید محمود اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 رازی اداره مجلسی فقط سید و سید ابراهیم علی اوزره اوجاقند سید قیامت نکلور توبلتند ذاب والیهم معوض اولیهم
 اوجاق مجلسی معوض اولیهم محمد کمال و غیر الذین و برده معوض سید محمود معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 وقفی بودی نکلور توبلتند ذاب والیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 خدمت اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 و اعلام معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 و معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 شیخ احمد معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 وقف نکلور معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 این معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم معوض اولیهم
 ذی الحجة الرجب سنه ۱۲۸۰ هـ

Belge 6: Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 1 Nolu Vakfiye Defteri, CIMG3353-Çeviri Metin.

Numro: 385

Sivas'da vâki' Şeyh Erzurumî vakfından vazife-i mu'ayyene ile tevliyetiyle zâviyedârlık cihetinin mutasarrıfları evlâddan Mehmed Kâmil ve Seyyid 'İzzeddin ve Seyyid Mahmud'dan Mehmed Kâmil me'mûren Akşehir Kasabası'nda bulunmakla târik-i hizmet olduğu ve 'İzzeddin'in bilâ veled ve Seyyid Mahmud'un dahî oğlu Şeyh Ahmed'i terk iderek vefat eyledikleri beyânıyla mezkur tevliyetle zâviyedârlık cihetinin mümâileyh Mehmed Kâmil ve Seyyid 'İzzeddin 'uhdelerinde bulunan üç rub' hissesinin ber vech-i --- Mehmed Kâmil terk-i hizmet olmasıyla 'uhdesinden nez'inden ve Seyyid 'İzzeddin bilâ veled vefat eylemesiyle mahlûlünden ve rub' hissesinden dahî kezâlik Seyyid Mahmud'un mahlûlünden olmak üzere müstakilen Seyyid Mahmud'un oğlu mümâileyh Şeyh Ahmed'e tevcihi hakkında vârid olan Sivas vilâyeti idare meclisi mazbatasıyla merbûtu olan i'lâm-ı şer'î üzerine icrâ kılınan tedkîkâtta mezkur tevliyetle zâviyedârlık cihetinin üç rub' hissesi mümâileyh Mehmed Kâmil ve 'İzzeddin ve rub' hissesi mümâileyh Seyyid Mahmud'un 'uhdelerinde olduğu ve her ne kadar vakf-ı mezkûrun vakfiyesi yok ise de mezkûr tevliyetle zâviyedârlık ciheti mine'l-kadim te'âmülen evlâd-ı vâkıfa tevcih oluna geldiği anlaşılmiş ve zâviyedârlığın hizmeti it'âm-ı ta'âmdan ibaret olduğu ve mümâileyh Şeyh Ahmed evlâd-ı evlâd-ı vâkıfdan bulunduğu mecelle iş'ârât-ı mecelleden olarak meel-i mazbata ve i'lâm muvâfık-ı kayd-ı nizâm bulunmuş idüğünden mezkûr tevliyet ve zâviyedârlık cihetinin üç rub' hissesinin mümâileyh Mehmed Kâmil'in nez'inden ve müteveffa Seyyid İzzeddin'in mahlûlünden ve rub' hissesinin kezâlik Seyyid Mahmud'un mahlûlünden olmak üzere mümâileyh işbu râfi'-i tevkî'-i refî'iş-şân-ı hâkânî Şeyh Ahmed zîde salâhûya ber-mûceb-i te'âmül-i kadîm meşrûtiyet veçhiyle müstakilen tevcihi muhâkeme-i teftişden tanzim olunan i'lâm üzerine makâm-ı nezâret-i evkâf-ı hümâyûnumdan bâ-takrir ifade olunmağın mûcebince tevcih olunmak fermânım olmağın Bin üç yüz yirmi üç senesi Şevval-i şerîfinin On yedinci günü tarihinde bu berât-ı hümâyûnumu virdim ve buyurdum ki, mümâileyh tevliyet-i mezkûre ile zâviyedârlık cihetine meşrûtiyet veçhiyle vakf-ı mezkûr umûrunu hüsn-i idare ile beher sene lâzım gelen muhasebesini ma'rîfet-i şer' ile rü'yet itmek ve ve zâviye-i mezkûre derûnunda âyende ve revendeye it'âm-ı ta'âm itdirmek ve terk (ve) tekâsül vuku'bulmamak şartıyla mutasarrıf ola. Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmis min şehr-i Zilhicetîş-şerife sene selâse ve 'İşrîn ve selâse-mî'e ve elf. Zilhicce 1323/27 Ocak-24 Şubat 1906.

٤

نقد و اوقات هجرت مالک او قاضی براسه منکره شیخ احمد و نقیص
برابر سال شیخ اولیه هجرت نقیص و یکین هجرت صلی اولین طره
وقف نبورک الفرح و شیخ مازن ابنا شوره بیاطی خانده نور شیخ
واقف اولیه و ارباب و طایفه منکره شیخ و معمره منکره شیخ
انقله ٣٣ و تقریر
ولر بر نقیص شیخ شیخ شیخ

طوا انصار	وقف شیخ	یکین	انصار
١٨٤	٨٠	٨٠	٨٠
٨٠	٨٠	٨٠	٨٠
٨٠	٨٠	٨٠	٨٠

٨٨٧

وقف انصار
وقف نبورک
وقف نبورک
وقف نبورک

١٨٤
٨٠
٨٠
٨٠

١٨٤

وقف نبورک
وقف نبورک
وقف نبورک

١٨٤
٨٠
٨٠
٨٠

١٨٤

وقف نبورک
وقف نبورک
وقف نبورک

١٨٤
٨٠
٨٠
٨٠

١٨٤

وقف نبورک
وقف نبورک
وقف نبورک

١٨٤
٨٠
٨٠
٨٠

Belge 8: BOA-EV.d-13672-00002-Çeviri Metin.

Hüve

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâfdan Sivas'da medfun Şeyh-i Erzurum vakfının bâ-berât-ı 'âli mütevellisi olan Hüseyin Halife vekili Mehmed Emin hâzır olduğu halde vakf-ı mezbûrun Altmış beş senesi Martı ibtidâsından Şubatı gâyetine kadar (13 Mart 1849-12 Mart 1850) bir senede vâki' olan vâridât ve masârîfâtı ma'rîfet-i şer' ve me'mûru ma'rîfetiyle rü'yet olunan muhasebe defteridir.

Vâridât-ı vakf-ı şerif-i mezbûr sene: 65

Hâsılât-ı a'şar-ı vakf-ı mezbûr bâ-keyl-i İslambuli

Hınta: 41 kile behâ: 328 kuruş,

Şair: 80 kile behâ: 320 kuruş,

Fiğ: 4 kile behâ: 32 kuruş

Bakla: 7 kile behâ: 35 kuruş

Hezirat: 182 kuruş

Yekûn: 897 kuruş

Minhâ el-masârîfât:

Tabh olunan helva behâ: 75 kuruş

Vakf-ı mezbûr kuyusunun tathir ve ta'miri: 112 kuruş

Îkâd olunan şem'-i asel: 30 kuruş

Rüsûmât-ı mu'accelât: Ma'aş-ı muharrer: 136 + Harc-ı muhasebe: 34 = 170 kuruş

Mütevellî-i mûmâileyhe 'âid olan fazla-i vakf: 510 kuruş

Yekûn: 897 kuruş

...

Vâridât: 897 kuruş – Masârîfât: 897 kuruş = 000 kuruş

Es-Seyyid Ahmed Latif el-müve'l-hilâfe bi-medine-i Sivas nemekahü'l-fakir ileyhi 'azze şânuhû Sahafklar şeyhi zâde zâdesi ğafera lehümâ

Mühür:

El-me'mûr ...

Fî ... sene: 268